

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska

číslo 1 / 2011 / ročník XXI

STÁLÁ EXPOZICE

- Historie Mariánské Týnice a mariánský kult:
- Nejnovější archeologické nálezy
- Santiniho stavba barokního objektu
- Osudy po zrušení kláštera a obnova a rekonstrukce
- Mariánské poutní místo, sochy, obrazy
- Historický vývoj severního Plzeňska:
- pravěké dějiny - archeologické nálezy
- Národopisná expozice
- lidové zvyky, včelařství, kaple s lidovým uměním, interiér venkovského domu - komora a jizba, stodola a zemědělské nářadí
- Slévárna litiny a výrobky plaské železářny z 19. století
Venkovská kovárna
- Život ve městě - obchod a řemeslnické dílny, domácnost, dobová hospoda (nově od října 2010)
- Gotická kaple
- Galerie světců
- Oratoř
- Umělecké vybavení prostředí společenských elit
- Stará škola (nově od dubna 2011)
- Kostel Zvěstování Panny Marie:
- rekonstruovaná památka vrcholného baroka, obnovená kopule a interiér s freskovou výzdobou
- Patnáct let obnovy Mariánské Týnice (součást vstupní expozice)

VÝSTAVY

Vladimír Heiser

Miloslav Michalec / obrazy

29. 3.–1. 5. 2011

KERAMICKÉ INSPIRACE

práce studentů Střední školy

Horní Bříza

3. 5.–5. 6. 2011

JUBILANTI HOLLARU

Výstava členů Sdružení českých umělců grafiků Hollar

7. 6.–24. 7. 2011

PETR BRANDL - restaurované

obrazy - Zavraždění sv. Václava, Smrt sv. Isidora, Stětí sv. Barbory (kostel Zvěstování P. Marie - časově neomezeno)

DALŠÍ KULTURNÍ AKCE

A BOHOSLUŽBY

14. 4. 2011 od 16 hodin

Postní kající pobožnost

21. 5. 2011

Májový den uměleckých řemesel a divadla

2. 7. 2011 v 18 hodin

S hudbou za památkami Plzeňského kraje - Kralovicko

SCHOLA GREGORIANA PRAGEN-SIS - kostel Zvěstování P. Marie

ADRESA

Muzeum a galerie severního Plzeňska, Mariánská Týnice čp. 1
331 41 pošta Kralovice

Telefon a fax: 373 396 410

373 397 393

E-mail: info@marianskatynice.cz

www.marianskatynice.cz

Vážení čtenáři

Zatímco se zdálo, že nebude možné nahlédnout na konec zimy, která měla letos dlouhé trvání, dnes více hledíme do slunečnějších dnů optimističtějšího jara. V muzeu jsme nepodlehli ani zimnímu spánku, ani odpočinku a stejně jako v minulosti jsme pro Vás připravili řadu zajímavých akcí, výstav, koncertů a dalších příležitostí k setkání.

Smutným momentem se stalo úmrtí profesora Mojžíra Horyny, který nás opustil doslova uprostřed bádání, pedagogických výhledů, seminářů a logicky i plánů do budoucnosti. Zemřel na konci lednových dnů ve věku pouhých 65 let. Patřil k obdivovatelům a také odborným garantům objektu, v němž sídlí muzeum severního Plzeňska. Velkou mírou se zasloužil o grandiózní obnovu této Santiniho architektonické perly.

Během zimních měsíců došlo po stavební i realizační stránce k přeměně 3. části expozice v prvním patře proboštvství v souladu s plány operačního programu ROP NUTS II Jihozápad, (CZ.1.14/3.2.00/03.00705). Všichni návštěvníci mají příležitost nahlédnout do historie severního Plzeňska

díky modernější instalaci expozice. Mohou vejít do prostředí gotické kaple, do části s barokním uměním, do lokality odkryté archeology, stejně jako do měšťanského pokoje nebo do oratoře. Věříme, že se expozice setká se svými příznivci.

Ediční produkce muzea přinesla začátkem roku dotisk Paměti krajiny V (Dolnobělsko a Hornobřízsko s dodatky, v nákladu 200 kusů). Další titul, Paměť krajiny VI, pokračuje v mapování terénních, drobných památek, nacházejících se v oblasti Úterska a Bezvěrovska (náklad 300 kusů). Tyto dvě (i další publikace) je možné objednat jakýmkoliv Vám dostupným způsobem (tzn. telefonicky, písemně, mailem, osobně).

Všechny dostupné katalogy, knihy a sborníky jsou přehledně vystavené na našich webových stránkách v oddílu publikace.

A Vlastivědný sborník? Ten vstupuje letos do svého dvacátého prvního ročníku! Doufejme, že šťastného. Pro nás a také pro Vás, pro naše čtenáře!

Vaše redakce

Upozornění na otevírací hodiny v knihovně

Našim čtenářům připomínáme, že v Muzeu a galerii severního Plzeňska v Mariánské Týnici je pro nejširší veřejnost přístupná knihovna s fondem 10.000 kusů knih, z nichž většína je určena k zapůjčení domů, zbytek k prezenčnímu studiu v muzeu. Třetina svazků je regionálního cha-

rakteru. Knihovna je otevřena v pondělí a středu od 8 do 15 hodin. Pokud chcete mít jistotu, můžete se předem telefonicky objednat na číslech 373 396 410 nebo 373 397 991.

K dispozici je také veřejně přístupný internet.

Události fotografickým objektivem

Zahájení výstavy obrazů VI. Heisera a M. Michalce. 29. března 2011.

Zahájení sezóny v Mariánské Týnici 2. dubna 2011. Návštěvníci měli příležitost si koupit velikonoční ozdoby, stejně jako shlédnout ukázkou netradičních řemesel a také si prohlédnout novou část expozice.

V kostele sv. Jana Křtitele v Úterý byl 24. dubna 2011 v rámci koncertu slavnostně uveden autory spolu s Jiřím Leščinským a Alenou Svobodovou šestý díl edice Paměť krajiny, věnovaný Útersku a Bezvěrovsku.

Muzeum v Mariánské Týnici je po dvou letech omezeného a provizorního provozu od 2. dubna opět celé zpřístupněno veřejnosti. Na návštěvníky čeká v 1. patře bývalého probošství nová expozice, sestávající ze tří celků. Již v lednu 2010 byla otevřena národopisná expozice s lidovými zvyky, venkovskými interiéry doplněná slévárnou litiny a venkovskou kovárnou. V říjnu se další chodba proměnila v městskou ulici s hasičskou zbrojnicí, úřadem a výklady obchodu - koloniálu, fotografa a zámečnicka. Z ulice je možné vstoupit do dobového hostince a nebo do malého zákoutí s řemeslnickými dílnami ševce a tkalce a také s městskou kuchyní před polovinou 20. století.

Na počátku letošního roku přibyla část věnovaná nejstarším dějinám a kulturnímu vývoji severního Plzeňska. Na první pohled zaujme rekonstrukce raně středověkého domu s pecí a nádobím, doplněná nezbytnými figurínami v dobových oděvech a množstvím různých archeologických nálezů s důrazem na poslední objevy na Kralovicku. V další části si můžete prohlédnout zajímavou sbírku vedut plaského kláštera, dvorů či hradů a zámků. Kulturní život byl spojen s křesťanstvím, a proto je v další části expozice vytvořena kaple s gotickým oltářem, božím hrobem a betlémem, na ní navazuje galerie světců a v bývalé oratoři ukázka liturgických předmětů spojených s křesťanstvím, včetně vydání Melantrichovy bible z roku 1577. S kulturou nutně souvisí vzdělanost, a tak si návštěv-

ník může také prohlédnout třídu obecné školy s mnohými dnes již zapomenutými vyučovacími pomůckami. Poslední místnost je věnovaná duchovní i materiální kultuře 19. století a zahrnuje jak empirový nábytek, ukázky skla a porcelánu, tak také např. tehdy oblíbené časopisy Květy a Světozor.

Všechny části nové expozice jsou doplněny celkem šesti dotykovými displeji, v nichž je pro návštěvníky připraveno téměř pět tisíc různých historických i současných fotografií k tématům lidových zvyků, lidové architektury, spolků, řemesel a někdejší podobě měst, dále pohledy na hrady zámky a jiné architektonicky zajímavé stavby, stejně jako celá plejáda světů ze severního Plzeňska a také přehled archeologických nalezišť i nálezů.

Expozice je až na drobné výjimky scénická, předměty nejsou aranžovány samostatně ve vitrínách, ale v interiérech domů, řemeslnických dílnách, či již zmíněné kapli tak, jak mohly být kdysi ve skutečném prostředí používány a ukládány. Návštěvník tak prochází dávnou i nedávnou minulostí a může si "jen" prohlížet nebo jsou pro něho k dispozici podle výběru tištění průvodci či audioprůvodci ve čtyřech jazycích a pro větší skupiny zájemců samozřejmě také živí průvodci a průvodkyně. Expozice je díky výtahu bezbariérová a je tedy připravena skutečně pro všechny zájemce o regionální historii severního Plzeňska.

Jiří Fák

Ediční řadu Paměť krajiny (zatím šest svazků) vydává Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici a pojetím i úrovní zpracování jde o podnik ojedinělý v celé České republice. Autorská dvojice Irena Bukačová a Jiří Fák spolu s fotografem Václavem Podestátem postupně zpřístupňují fond drobných památek z území severního Plzeňska (tedy z okresu Plzeň-sever s určitými přesahy danými podobou dnešních mikroregionů nebo s ohledem na původní historické celky), a to neobyčejně pozoruhodným způsobem. Každý svazek obsahuje údaje o dvou až třech stovkách drobných památek, jež eviduje ve formě katalogu. Objekt je nejprve přesně lokalizován (slovně i v souřadnicích GPS), následuje informace o tom, zda byl zakreslen na starých i moderních mapách a zda je zmiňován v pramenech a regionální literatuře či zachycen na starých fotografiích, přesný popis současného stavu památky s rozměry, prepis případných nápisů a konečně zjištělá historie památky, tedy okolnosti a důvody jejího vzniku, případné transfery apod. Samozřejmostí je kvalitní fotodokumentace. Na konci hesla o jednotlivých obcích najdeme stručný výčet památek nedochovaných.

Pojem „drobná památka“ je tu chápán poměrně široce. V soupisu najdeme památkově chráněné špičkové barokní plastiky (například na Manětínsku), ale také dávno rozbité, zapomenuté a v křoví pohozené zbytky křížků a božích muk nebo obrázky zavěšené na stromech. Jsou zde smírčí kříže,

hraniční mezníky, barokní i novodobé pomníky, dokonce i solitérní náhrobky a náhrobní desky. Velmi záslužný je katalog prvoválečných pomníčků, který připomíná, o jak důležitý pramen k lokálním dějinám se mnohdy jedná, nemluvě o jejich často originální výtvarné podobě (socha ruského legionáře v životní velikosti na pomníku v Dřevci). Dále „Paměť krajiny“ eviduje četné drobné stavby, většinou náboženského určení (včetně objektů spojených s Československou církví, v regionu velmi vlivnou): tj. zvoničky a kaple (návesní, výklenkové, polní), ale také např. kuriózní „pavilónek“ Jubilejního muzea císaře Františka Josefa (dnes ovšem již zaniklý), postavený místním mecenášem architektem Františkem Šafránkem v malé vsi Hedčanech na Kožlansku.

Každý svazek je navíc uveden rozsáhlou studií shrnující dějiny a historicko-správní vývoj příslušného (mikro) regionu včetně připomenutí nejdůležitějších majitelů panství; stručná charakteristika každé obce činí z jednotlivých svazků malou historickou topografii. V úvodu každého svazku jsou také jednotlivé památky roztríděny do skupin podle svého charakteru a těm nejvýznamnějším se tu dostává drobných monografických studií.

Bezpochyby nejpřitažlivější jsou památky „s příběhem“: v Lítém na Dolnobělsku se nachází několik křížků na místech, kde se roku 1875 zjevoval pasáčkovi vepřů Františku Tylčovi Ježíš Kristus provázený anděly; v Dolní Bělé stojí křížek postavený na

Paměť krajiny V

Soupis drobných památek Dolnobělska a Hornobřezska

Irena Bukačová, Jiří Fák

Dotisk Paměti krajiny V s dodatky vyšel začátkem roku 2011, stejně jako díl, věnovaný Útersku a Bezvěrovsku.

konci 18. století pokřtěným židem, poté zničený a opět obnovený. Pozoruhodná je historie sochy Panny Marie, jež zdobila klášterní studnu ve starém plaském ambitu a po dokončení nového konventu byla mnichy přenesena do blízkých Nebřezin a tam postavena na sloupek pocházející z klášterního krbu - raný příklad barokní památkové péče. Hned několik kuriózních památek se v Plasích dochovalo z metternichské doby: pomníčky na místě, kde byla Pavlína Metternichová při honu na koroptve zasažena broky neopatrným hrabětem Széchényim, na místě, kde byl nešťastnou náhodou zastřelen Metternichův lovecký pes, a také pamětní deska (nedochovaná) na místě, kde

„upadl knížepán“ a nic se mu nestalo. Památky na místě mordů a jiných neštěstí nejsou vůbec výjimkou: počínaje třeba kvalitním barokním sousedstvím se sv. Peregrinem blízko Rabštejna nad Střelou tam, kde hrabě Maximilián Václav Lažanský spadl s koně a zlomil si nohu (včetně reliéfního vyobrazení celé události na soklu). Dojemný je tzv. Matasovic křížek u Chříče, postavený manželi Matasovými, „občanů v Americe, pro památku jejich rodičů“ roku 1879.

Patří ale vůbec vydávání „Paměti krajiny“ do naší rubriky? Vždyť ji zpracovávají muzejní profesionálové. Domnívám se, že rozhodně patří. Celý projekt vznikl nad rámec běžné muzejní práce a vyžaduje úctyhodné výkony badatelské (například rozsáhlé archivní rešerše) i fyzické (vystopování památek v terénu, jejich zaměření a dokumentaci). Severní Plzeňsko je území poměrně rozsáhlé a historicky členité. Zhruba polovina regionu patřila k německému jazykovému území. Zejména zmapování této oblasti, například zcela „zapadlého“ a řídko osídleného kraje na rozhraní Plzeňska a Karlovarska je mimořádně záslužné. Podobně jako jinde, byly a jsou osudy tamních „německých“ památek velice pohnuté. Právě drobné objekty jsou zde po poválečném vylidnění a s ním spojené záměrné i nezáměrné devastaci sídel často jedinými „nosieli paměti“. Tyto stopy minulosti v krajině se tak stávají nejen prvořadým historickým pramenem, ale i určitou výzvou. Poslední publikované svazky zachycují totiž potěšitelný trend - památky obnovené či opravené. Stávají se tak povzbuzením

a inspirací, obracejí k drobným objektům pozornost, mohou přinejmenším zastavit nebo přibrzdit jejich mizení či ničení, posílit identitu současných obyvatel s krajinou, v níž žijí. Z tohoto důvodu soudím, že jde o projekt aktuálně nesmírně potřebný.

Zdeněk Hojda

Pozn.

Paměť krajiny, zatím vyšlo šest svazků (od roku 2006 vychází každý rok

jeden, počítá se s celkem devíti svazky).

Dosud vyšlo:

I. Manětínsko a Nečtínsko

II. Kralovicko a Žihelsko

III. Plasko

IV. Kozlansko a Chříčsko

V. Dolnobělsko a Hornobřízsko

VI. Bezděšovsko a Útersko

Firemní lahve pivovarů v muzejní sbírce

Pivovarské a pivní lahve patří k oblíbenému sběratelskému artiklu, který je hmatatelným důkazem výroby piva v dnes již dávno zaniklých pivovarech. Jejich historii stručně publikoval Martin Roháč ve svém „Schematismu pivovarů a pivovarských lahví v Plzeňském a Karlovarském kraji“¹, který je naprosto ojedinělým počinem v oblasti sběratelské literatury. Pivo bylo nejprve stáčeno pouze do sudů, z počátku vyráběných z měkkého dřeva a stažených obručemi z břízy nebo jívy, později se používaly vysmolené sudy bukové nebo dubové. První lahve používané jako obal na pivo byly kameninové, skleněné se objevují až někdy kolem poloviny 16. století. Rozmach výroby pivních, resp. pivovarských lahví nastal ale až od 70. let 19. století, kdy se začínají zakládat velké akciové pivovary, které si jako první nechaly lahve s reliéfními nápisy vyrábět. Tyto první lahve měly obsah 1 holby = 0,7074 litru. Po zavedení tzv. decimální soustavy (v Če-

chách s platností od roku 1875) tyto lahve o objemu 0,7 litru byly dále vyráběny, a to ještě i ve 20. letech 20. století. Vedle nich se ale také začaly vyrábět lahve o objemu 0,5 a 1 litru. Postupně docházelo k nárůstu výroby pivovarských lahví, který svého vrcholu dosáhl ve 20. letech 20. století. Tehdy v Čechách málokterý pivovar neměl skleněné lahve s reliéfními nápisy. Jejich postupný úpadek začal ve 30. letech 20. století, kdy se nadále používaly lahve skleněné, ale původní reliéfní nápisy začínají nahrazovat papírové etikety, které se používají dodnes. Poslední lahve s reliéfními nápisy byly zřejmě vyrobeny v roce 1942.

Martin Roháč lahve rozděluje na pivovarské, tj. ty které byly používány konkrétním pivovarem a dále je člení na lahve v majetku pivovarů nesoucí nápisy s označením příslušného pivovaru i s konkrétní lokalitou a pak lahve v majetku nájemců a sládků, které nesou jako hlavní znak jméno nájemce nebo sládky a většinou nemají

Pivní lahev ze Sokolova.

konkrétní lokalitu. Vedle nich pak existují tzv. lahve pivní, jejichž vlastníky byly většinou soukromé osoby - stáčely do nich pivo z pivovarů za účelem dalšího prodeje.

Pivovarské i pivní lahve byly vyráběny průmyslově, nejčastěji ze zeleného nebo hnědého skla, výjimečně z čirého a byly lité do forem, většinou dvoudílných, někdy ale i více dílných, kdy např. vlastní nápis měl vlastní formu apod. Formy na výrobu lahví byly zpočátku dřevěné (na lahvi dodnes spatřujeme strukturu dřeva = není

zcela hladká) nebo potom kovové. Nápis na lahvích jsou buď jen na jedné straně nebo po obou stranách, ve smíšených jazykových oblastech jako např. v Manětíně nebo Čemínech pak je na jedné straně nápis český a na druhé tentýž nápis německý. Nápis na lahvích jsou někdy jediným rozlišovacím znakem, jak tomu je např. i u lahví plánského pivovaru. K dalším rozlišovacím znakům patří tvar hrdla a dna popř. odstíny barev. Ve sbírkovém fondu Muzea a galerie severního Plzeňska je v současné době uloženo celkem 46 pivovarských a pivních lahví, přičemž převládají lahve pivovarské hlavně z regionu severního Plzeňska. Nejvíce je zastoupen zámecký pivovar Lažanských v Manětíně (7) a dále pivovary v Plasích (4), Plané nade Mží (3), Preitensteině (2) a dále po jedné lahvi pivovary v Rabštejně, Nekmíři, Čemínech a Vlkyši. Z dalších pivovarů jsou ve sbírce zastoupeny Kladruby, Vimperk, Stod, Křimice, Bochoř, Karlovy Vary, Rakovník, Radnice, Dešenice, Hojsova Stráž, Zwiesel, Pardubice, Bílina, Cheb, Krušovice, Bělá nad Radbuzou, Bor u Tachova a Jirkov, většinou po jedné lahvi pocházející ze starších muzejních fondů a sběrů. Ve své akviziční činnosti se muzeum na pivovary mimo zájmový region severního Plzeňska dále nezaměřuje. I díky Roháčově schematismu si můžeme udělat představu o úplnosti nebo kompletnosti muzejní sbírky v porovnání se sběratelsky známými exempláři, z nichž schematismus vychází. Kromě výše zmíněných pivovarů Roháč ještě v rámci severního Plzeňska uvádí pivovarské lahve

Detail ahve z chomutovského pivovaru.

z pivovarů v Krašovicích, Krukanicích, Městě Touškově, Rochlově, Úlicích a Úterý, které v muzejní sbírce zastoupeny nejsou. Na severním Plzeňsku dále vařily pivo panský pivovar ve Chříči, měšťanské v Kožlanech a Kralovicích (ten je od roku 1880 veden jako soukromý), pivovar v Kunějovicích, který ale zanikl již v roce 1880, panský pivovar v Líštanech, měšťanské v Manětíně a Nečtinech, pivovar Jana Dyka v Německé (dnes Česká) Bříze a pivovar ve Všerubech, u nichž ovšem ani Roháč pivovarské firemní lahve neuvádí a není jisté, zda existovaly, protože řada z těchto pivovarů zanikla ještě před 1. světovou válkou, tedy před uváděným vrcholem výroby pivovarských lahví.

Nahlédněme ale nyní do muzejního depozitáře, vydejme jednotlivé lahve

z regálu, oprašme z nich prach a zkusme je porovnat s Roháčovým schematismem. Největší počet firemních lahví se vztahuje k zámeckému pivovaru Lažanských v Manětíně, zatímco jak je již uvedeno z druhého - měšťanského pivovaru, který si Lažanští již v roce 1884 pronajali a který byl pak v roce 1903 uzavřen, se zřejmě žádná lahev nedochovala. Panský pivovar v Manětíně byl pravděpodobně založen Jeronýmem mladším Hrobčickým. Regionální historik Václav Kočka výslovně uvádí, že Jeroným Hrobčický z Hrobčic (držel Manětín od roku 1571 odkazem po otci) v Manětíně na místě bývalé komendy postavil zámek a při něm pivovar a dvůr poplužní.² Prodej panského pivovaru manětínským měšťanům je ale uváděn v roce 1534 umírajícím Kryštofem ze Švamberka³ a Likovský pak toto datum považuje za založení

Porcelánový uzávěr lahve z chomutovského pivovaru.

měšťanského pivovaru⁴, které Roháč klade před rok 1500.⁵ Panský pivovar v Manětíně pak byl obnoven po požáru města v roce 1712 a patřil, stejně jako celé panství, Lažanským z Bukové a v roce 1932 dědičně přešel na Jana Karla hraběte Seilern und Anspach a po roce 1945 podobně jako většina pivovarů pod Národní správu Československých pivovarů v Praze a v roce 1946 byl uzavřen.

Roháč pro manětínský panský pivovar ve svém schematismu uvádí celkem pět forem na pivovarské lahve, s jednou variantou tzv. prstencového hrdla a všechny v hnědé barvě. Nejstarší z nich datuje do let 1885–1895. K ní lze v muzejní sbírce přiřadit dvě lahve zapsané pod inv. č. 7637 a 7957. Obě jsou lité z hnědého skla do dvoudílné formy, ale podle povrchu jedna do dřevěné a druhá do kovové a na přední straně mají v téměř neznatelném kruhu loukoť z erbu Lažanských. Hrdla jsou ve shodě se schematismem prstencová, dna tzv. propadlá.

K formě označené jako II z let 1895–1910 lze přiřadit lahev zapsanou pod inv. č. 7623. Je litá z hnědého skla do trojdílné formy a opatřená francouzských štítem s loukotí doplněným překryvadly ve schematickém provedení. Pod štítem je český nápis: „MANĚTÍN“ a podle Roháče jde tedy o mladší variantu ve srovnání se stejnou lahví s nápisem německým. Formu pod číslem III z období 1895–1905 zastupuje ve sbírce lahev inv. č. 9416. Je opět litá ze dvou dílů z hnědého skla do dřevěné formy, neobsahuje již ozdobné erby, ale jen prostý nápis v kruhu na jedné straně

v českém jazyce: „PANSKÝ PIVOVAR // MANĚTÍN“ a na druhé v německém: „DOMAINE BRAUEREI // MANĚTIN“.

Poslední dvě formy z let 1905–1915 jsou si velmi podobné a liší se pouze typem písma nápisů. Zbylé lahve lité z hnědého skla (inv. č. 7636, 7960 a 7635) náleží k formě V, která se od formy IV liší nižšími a širšími literami a v němčině malou odlišností v textu: „DOMAINEN - // BRÄUEREI // MANĚTIN“. Na druhé straně je text v českém jazyce: „PANSKÝ // PIVOVAR // v MANĚTÍNĚ“. Na formě uváděné jako IV je text téměř totožný ale provedený vyššími a užšími literami a v němčině má podobu: „DOMAINEN // BRAUEREI // MANĚTIN“.

V muzejní sbírce jsou tedy zastoupeny kromě formy IV a varianty formy III s německým nápisem všechny známé lahve manětínského zámeckého pivovaru.

Jediným pivovarem na severním Plzeňsku fungujícím ještě po roce 1948 byl pivovar v Plasech. Původně klášterní pivovar byl založen před rokem 1600.⁶ Po zrušení kláštera přešel spolu s celým panstvím do vlastnictví Metternichů, za nichž byl přestavěn, ale v roce 1894 vyhořel a byl znovu obnoven. Metternichové jej drželi až do roku 1945 a poté se plaský pivovar stal majetkem Národní správy Československých pivovarů v Praze. V letech 1947–1949 patřil pod Vrchní správu státních pivovarů v Buštěhradě, 1949–1953 Západočeským pivovarům v Plzni, v letech 1953–1958 Plzeňským pivovarům ve Staňkově a nakonec do roku 1967,

kdy byl uzavřen, spadal pod Plzeňské pivovary v Plzni. Z „metternichovského“ období se podle Roháčova schematismu dochovalo celkem deset forem resp. typů pivovarských lahví, z nichž valná část nese označení „knížecí“ nebo „zámecký pivovar“. Roháč pak ještě u některých typů, hlavně u formy V uvádí několik variant hrdla, takže různých možností výskytu pivovarských plaských lahví existuje poměrně velké množství.

V muzejní sbírce jsou ovšem dochovány jen čtyři lahve. Nejstarší z 19. století se v ní bohužel nenachází, a tak lahev s inv. č. 7965 můžeme přiřadit až formě III z let 1905–1915. Je litá z hnědého skla do dvoudílné formy s jednostranným nápisem: „KNÍŽECÍ ZÁMECKÝ // PIVOVAR // v PLASECH“, má prstencové hrdlo a propadlé dno.

Další dvě lahve (inv. č. 7634 a 7964) byly lité podle formy IV z hnědého skla s jednostranným nápisem: „KNÍŽECÍ ZÁMECKÝ // PIVOVAR // V // PLASECH“ a hrdlo Roháč charakterizuje jako zakulacené (vedle něj uvádí ještě variantu s kuželovým hrdlem). Lahve se od sebe liší svým objemem, když jedna má obvyklý 1 litr a druhá, kterou rovněž Roháč ve svém schematismu zmiňuje, je na 0,9 litru.

Poslední lahev (inv. č. 7963) je jednou z několika variant formy V. Je opět litá z hnědého skla, s jednostranným nápisem: „ZÁMECKÝ PIVOVAR // PLASY“ a jedná se o variantu s kuželovým hrdlem a rovným dnem.

Třetím, prostřednictvím firemních lahví početně zastoupeným pivovarem

v muzejní sbírce je někdejší pivovar v Plané nade Mží, který byl založen v roce 1871 jako akciový a v majetku akcionářů byl do roku 1876. Poté přechází do majetku jednotlivců, a to Michala H. Russe (1876–1883), Josefa Russe (do roku 1891), Pavla Russe (1891–1909), Josefa Jenčeka (1909–1915), Karla Nývlta (1909–1948) za spoluvlastnictví Marie Nývltové (1916–1948) a Věnceslava Nývlta (1943–1948). Posledním vlastníkem byla Národní správa Československých pivovarů v Praze, a to pouhý jeden rok, když v roce 1949 byl pivovar zrušen. Z období vlastnictví Nývltů pochází většina známých lahví plánského pivovaru. Martin Roháč jich ve svém schematismu uvádí celkem devět typů. V muzejní sbírce se nachází tři z nich. Nejstarší je lahev s nápisem: „PLÁNSKÉ PIVO // 10° // LAHVE // NEPRODEJNÝ MAJETEK“ vyrobená ze zeleného skla litého do dvoudílné formy s téměř rovným dnem a prstencovým hrdlem. Roháč ji uvádí jako typ (forma) III vyrobenou ve 20. letech 20. století. Do muzejní sbírky byla získána sběrem v roce 1993, je uložena pod inv. č. 7470. Druhá plánská lahev nese naprosto stejný nápis, ovšem typ písma je odlišný - písmena jsou menší, širší a více plasticky vystupují. Lahev je vyrobena ze zeleného skla litím do trojdílné formy, když přední strana je rozdělena na část s hrdlem a samostatně litou část s nápisem. Dno této lahve je propadlé a hrdlo prstencové. Roháč tento typ lahve uvádí jako formu VIII vyrobenou mezi léty 1935–1940, ovšem s jiným typem hrdla, prstencové hrdlo u této formy

neuvádí. Muzeum lahev získalo výměnou za duplicitní typ lahve z Preitensteina v roce 2007 a je zapsána pod inv. č. 18386. Poslední plánskou v muzejní sbírce je lahev s nápisem: „NÝVLTŮV PIVOVAR // v PLANÉ // ZÁLOHA“. Je opět vyrobená ze zeleného skla a jako předchozí litá do trojdílné formy. Dno má rovné a hrdlo korunkové. Roháč ji uvádí jako typ V vyrobenou mezi lety 1935–1940. Lahev byla do muzejní sbírky zakoupena v plzeňském antikvariátu v roce 2000 a je zapsána pod inv. č. 14904. Kromě těchto lahví plánský pivovar měl ještě další typy. Nejstarší z let 1905–1915 nesla nápis:

„PAROSTROJNÍ PIVOVAR // PLANÁ U PLZNE“. Další pak měly nápisy podobné nebo shodné jako na výše uvedených lahvích lišící se pouze drobnými odchylkami.

Podobně jako v Manětíně i v nedalekých Nečtinech fungovaly v minulosti dva pivovary, resp. jeden z nich ve vlastní obci jako měšťanský a druhý na Hradě Nečtiny (Preitenstein) jako zámecký. Pivovar v Nečtinech byl založen někdy před rokem 1553, když je v tomto roce výslovně uváděn při soudu s Petrem Portnárem z Kuglho-fu.⁷ Městský pivovar v Nečtinech byl zrušen v roce 1918, resp. Sklenář uvádí v roce 1919 ještě nájemce a sládku. Firemní pivní lahve z tohoto pivovaru nejsou prozatím známy, i když Sklenář ovšem bez udání zdroje informace uvádí, že v roce 1914 byly vydány firemní lahve na pivo.⁸ Zámecký (panský) pivovar na Hradě Nečtiny byl zřejmě postaven v roce 1683. Podle Sklenáře byl ještě v roce 1966 tento letopočet viditelný na štítě

stavby. V roce 1710 již je zmiňován pivovar na šest čtyřvřederních sudů piva na várku.⁹ Od roku 1838 byl majitelem pivovaru rod Mensdorff-Pouilly, vlastník celého nečtinského panství. Rod, resp. nájemci a sládci provozovali pivovar až do roku 1937. Jeho pozůstatky jsou v podobě malebných zříčenin v těsném sousedství zámku a rybníčku při úzké silnici do Nového Městečka dochovány dodnes. Martin Roháč ve schematicmu pivovarů uvádí celkem pět forem na firemní lahve tohoto pivovaru s různými variantami hrdla i dna.¹⁰ V muzejní sbírce jsou dochovány dvě, a to první pod inv. č. 7632, která je uváděna jako typ I z let 1895–1905. Je litá z hnědého skla do dvoudílné formy a na těle má jednostranný nápis: „PREITENSTEIN“, hrdlo je prstencové a dno propadlé.

Druhá lahev datovaná do let 1920–1935 uváděná jako typ III je litá ze zeleného skla do dvoudílné formy a má jednostranný nápis „SCHLOSS-BRAUEREI // PREITEN-STEIN“. Roháč uvádí ještě hnědou variantu této lahve lišící se i tvarem dna. V muzejní sbírce nejsou z preitensteinského pivovaru zastoupeny formy II, IV a V uváděné v Roháčově schematicmu.

U dalších pivovarů severního Plzeňska máme v muzejních fondech uloženo jen po jedné firemní lahvi. Čemínský pivovar byl založen zřejmě před rokem 1713.¹¹ Jeho majitelem byl v polovině 19. století Jan Antonín Starck, a to až do roku 1883. Údaje o následujících majitelích se v literatuře rozcházejí. Roháč uvádí od roku

1883 do roku 1905 rodinu Fritschů, zatímco Likovský až od roku 1893 dědice Starcka a poté do roku 1905 PhDr. Antonína Snoblocha a jeho dědice. I během 1. poloviny 20. století pivovar vystřídal několik majitelů, od roku 1924 jimi byli Josef Mašín a Marie Mašínová, v letech 1939–1945, kdy Čemíny byly součástí Německé říše, byla majitelem Německá osidlovací společnost v Berlíně, po válce opět Mašínové, a to až do roku 1948, kdy se pivovar stal majetkem Národní správy československých pivovarů v Praze a v roce 1949 byl zrušen. Martin Roháč u čemínského pivovaru rozpoznává celkem čtyři formy na firemní lahve a podle jeho schematismu je v muzejní sbírce uložena lahev typu II z let 1905–1915, která je litá z hnědého skla do dvoudílné dřevěné formy, je jednostranná s nápisem: „Freiherrl. Starck'sches // BRÄUHAUS // IN // TSCHEMIN“, má prstencové hrdlo a propadlé dno. Další Roháčem uváděné lahve jak předchozí z let 1895–1905 s jednoduchým nápisem "TSCHEMIN", tak lahve z pozdějšího období s dvojazyčnými nápisy prozatím v muzejní sbírce chybí.

Pivovar v Nekmíři byl založen někdy před rokem 1700¹² a jako pivovar panský patřil majitelům panství, tedy v 19. století Lobkovicům a od roku 1861 Schönbornům, a to až do roku 1895, kdy je majitelem Jan Kessler a po něm do roku 1929 rodina Wopřádků a pak do svého zrušení v roce 1942 patřil Boženě Kumpfové z Grentzalu a rodině Pantoflíčků. Z celkem pěti forem uváděných Roháčovým schematismem je v mu-

zejní sbírce zastoupena lahev typu III z let 1920–1930 pod inv. č. 8632. Je ze zeleného skla litá do dvoudílné formy, je tzv. oboustranná tj. na jedné straně je nápis v českém jazyce: „ZÁMECKÝ PIVOVAR // 10° // NEKMÍŘ // NEPRODEJNÝ MAJETEK // PIVOVARU“ a na druhé německý: „SCHLOSSBRAUEREI // 10° // NEKMÍŘ // UNVERKÄUFLICHES EIGENTUM // DER BRAUEREI“. Roháč uvádí ještě druhou variantu tohoto typu z hnědého skla, rovněž s prstencovým hrdlem a propadlým dnem. Starší lahve z let 1895–1905 a další jednostranné s nápisem vtěsnaným na jednu stranu lahve muzejní sbírka prozatím nezahrnuje.

U rabštejnského pivovaru se literatura poněkud rozchází v určení doby jeho založení. Zatímco Roháč a Sklenář jej kladou do období 14. století, Likovský jej klade až před rok 1654. Pivovar stál v severní části městečka u řeky Střely, kde je zachycen např. na známém Morstadtově vyobrazení z poloviny 19. století. Tehdy patřil vlastníkům celého panství Lažanským z Bukové, a to až do svého zrušení v roce 1913.¹³ Vlastní provoz pivovaru ale zajišťovali stejně jako jinde jeho nájemci a sládkové.

Podle Roháčova schematismu je prozatím známá pouze jedna forma na firemní lahev datovaná do let 1890–1900. Tato je uložena v muzejní sbírce pod inv. č. 7962. Je litá z hnědého skla do dvoudílné dřevěné formy, je jednostranná s nápisem: „BRAUEREI // RABENSTEIN“. Roháč u ní rozeznává dvě varianty podle typu hrdla, muzejní exemplář má hrdlo prstencové (druhá je s přeskovým) a propadlé

dno. Posledním pivovarem severního Plzeňska zastoupeným firemní lahví v muzejní sbírce je pivovar ve Vlkyši u Heřmanovy Hutě, který byl založen před rokem 1700¹⁴ nebo před rokem 1749.¹⁵ Od 2. poloviny 19. století jej vlastnila rodina Schultesů, a to až do roku 1928, kdy přešel do majetku Akciového pivovaru ve Stodě.

Podle Roháčova schematismu měl tento pivovar celkem sedm forem na výrobu lahví. V muzejní sbírce je zastoupena jedna z nich, zřejmě forma uváděná pod číslem V z let 1925-1930, která se od jiné Roháčem uváděné liší jen nepatrně sklonem liter. Je litá z hnědého skla do dvoudílné

formy, je tzv. dvoustranná s českým nápisem: „ZÁMECKÝ PIVOVAR // VLKYŠ“ a německým: „SCHLOSS-BRAUEREI // WILKISCHEN“. Další dvě podobné lahve se stejným nápisem, uváděné Roháčem (VI a VII), jsou doplněny letopočty 1929 nebo 1930 a lahev se stejným nápisem uváděná jako typ III se mj. odlišuje variantou prstencového hrdla, zatímco u této „muzejní“ je hrdlo kuželové. Firemní pivovarské lahve pivovarů severního Plzeňska si návštěvníci muzea mohou prohlédnout od jara letošního roku v nové stálé expozici v části věnované společenskému životu a hostincům.

Jiří Fák

Poznámky:

1/ ROHÁČ, Martin, Roháčův schematismus pivovarů a firemních pivovarských lahví království českého. S. d. [2005].

2/ KOČKA, Václav, Dějiny politického okresu kralovického, díl II soudní okres Manětín. Kralovice 1932, s. 15.

3/ Tamtéž s. 12.

4/ LIKOVSKÝ, Zbyněk, České pivovary 1869-1900. Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, Praha 2005, s. 135.

5/ ROHÁČ, Martin, Roháčův schematismus pivovarů a firemních pivovarských lahví království českého. S. d. [2005], s. 241.

6/ Na datu založení plaského pivovaru se v podstatě shodují jak Likovský (cit. dílo s. 174), Roháč (cit. dílo s. 261), tak Sklenář (SKLENÁŘ, Jaroslav, Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku. Náklad autora, Čistá 1996, s. 91-92.), který ještě upozorňuje na Willenbergovo vyobrazení Plas, kde je pivovar patrný.

7/ KOČKA, Václav, Dějiny politického okresu kralovického, díl II soudní okres Manětín. Kralovice 1932, s. 155. Založení pivovaru před tímto datem pak uvádí jak Likovský (cit. dílo s. 148), tak i Roháč (cit. dílo s. 247 - kolem roku 1553). Sklenář (cit. dílo s. 137) pak jeho založení bez opory v pramelech, ale s analogií s jinými lokalitami spojuje založení pivovaru s povýšením Nečtin na městečko (udělení výsad) tj. po roce 1511.

8/ SKLENÁŘ, Jaroslav, Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku. Náklad autora, Čistá 1996, s. 142.

9/ SKLENÁŘ, Jaroslav, Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku. Náklad autora, Čistá 1996, s. 143.

10/ Sklenář (cit. dílo s. 146) uvádí, že byly vydány v roce 1918, 1932 a 1937 (sic ! - rok, kdy již pivovar nefungoval).

11/ Tento rok uvádí Likovský (cit. dílo s. 29), Roháč (cit. dílo s. 218) uvádí kolem roku 1670.

12/ Tento rok uvádí Roháč (cit. dílo s. 251), Likovský (cit. dílo s. 149) jej klade před rokem 1749.

13/ Tento rok uvádí Roháč (cit. dílo s. 267), Likovský (cit. dílo s. 205) rok 1914 a Sklenář (cit. dílo s. 156) uvádí rok 1910.

14/ ROHÁČ, Martin, Roháčův schematismus pivovarů a firemních pivovarských lahví království českého. S. d. [2005], s. 276.

15/ LIKOVSKÝ, Zbyněk, České pivovary 1869-1900. Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, Praha 2005, s. 261.

Italové v Dolanech na chříčském panství

Panství Chříč se rozkládalo převážně v jihovýchodní části pozdějšího okresu Plzeň-sever. Roku 1585 jej koupili Týřovští z Ensidle a připojili k němu své statky v okolí.¹ Později bylo k panství připojeno také městečko Kožlany. V 17. století, v "době temna", sídlili Týřovští na chříčské tvrzi a byli podacími pány farního kostela sv. Vavřince v Kožlanech a filiálních kostelů sv. Petra a Pavla v Dolanech a sv. Petra v Milíčově. Roku 1701 Týřovští z Ensidle zadlužené panství prodali Lažanským z Bukové.²

Barokní stavby na chříčském panství
Pokud je známo, dal v 17. století Vojtěch Hynek Týřovský k milíčovskému kostelu postavit novou věž a roku 1678 pořídil nový obraz na hlavní oltář.³ Uvedená věž měla být vystavěna roku 1665.⁴ Nějaké závažnější stavební akce z přelomu 17. a 18. sto-

letí při farním kostele v Kožlanech nejsou známy; až po požáru roku 1768 byl kostel opraven a přistavěna věž.⁵ Tvrz v Chříči byla přestavěna na zámek až roku 1766 a roku 1768 při něm vystavěn kostel sv. Jana Nepomuckého.⁶ Ze zaniklé tvrze, dvoru a farní vsi Dolan na břehu Mže (Berounky) stál v té době již jen kostel. Osamělý kostel jistě chátral. Víme, že byl opraven již v polovině 16. století Kolovratem a roku 1553 vybaven novým zvonem. Za třicetileté války kostel opět sešel; opravit jej dal Vojtěch Hynek Týřovský a daroval mu roku 1684 druhý zvon. Oba zvony byly později přeneseny do kostela v Chříči.⁷

Dolanský kostelík byl i později několikrát opravován a přestavován. Na jednom vnějším pilíři býval zbytek uraženého erbu pánů Týřovských - horní část jejich erbu se dvěma přílbami.⁸ Šlo snad o část náhrobníku,

popřípadě o část kamenné aliance, která mohla být po přestavbě Týřovských osazena nad vchodem a při některé z dalších přestaveb druhotně použita jako stavební materiál. *Výpověď nejstarších kožlanských matrik*

Od roku 1656 byla při kožlanské faře vedena matrika společně i pro filiální osady. K filiálce v Dolanech náležely Ptíč, Hlince, Studená, Holovousy a Chříč. Při studiu nejstarších matrik kožlanských byly zjištěny osoby, které, i když to není výslovně řečeno, zřejmě pracovaly na patrně rozsáhlé opravě dolanského kostela sv. Petra a Pavla. "Za Vojtěcha Hynka Týřovského byl kostel dolanský poopraven, novou věží a zvony opatřen", říká ve druhé půli 19. věku regionální badatel.⁹ A právě za působení Vojtěcha Hynka Týřovského se na panství vyskytovaly následující osoby:

V roce 1680 je při křtu ze Slatiny (u Chříče) uveden jako kmotr "Franc Spynet, zedník ze země vlašské".¹⁰ Je v podstatě jisté, že se jedná o Františka či France Spinetiho z rozvětvené rodiny italských umělců, stavitelů, štukatérů a kameníků. Encyklopedie stavebních řemeslníků jich

Dolanský kostel v roce 1968.

uvádí 25, France - Františka však nikoliv.¹¹

Roku 1681 je kmotrem při křtech z Chříče spolu se zaměstnanci pánů Týřovských nebo s příslušníky okolní drobné šlechty jednou „pan Joannes Batista paumistr“ a podruhé „pan Joannes Bulla paumistr“.¹² Stavitel Jan Baptista Bulla, příslušník rodiny italských stavitelů, polířů a zedníků, je sice příslušné encyklopedii znám, ale o jeho činnosti (činný na panství Orlík, pracoval na kostele v Mirovicích v letech 1673–1674) toho mnoho neví.¹³ Podařilo se však zjistit jeho další práce - roku 1678 byl v Mirošově (okr. Rokycany) kmotrem „pan Johannes Baptista Bulla, rodič ze Vlach, toho času paumistr zednický mnoha míst, kterýž chrám Páně sv. Jakuba [v Chylicích] obnovil a z gruntu vyzdvihl“,¹⁴ zaznamenána je jeho přítomnost v Rokycanech v letech 1678–1681 a řízení stavby zámku v Radnicích (okr. Rokycany) v letech 1687–1691.¹⁵ Roku 1682 byl kmotrem při křtu opět ze Slatiny také „Petrus Itally murarius“.¹⁶ Příjímí italského zedníka Petra nejspíše autor matričního zápisu neznal. Obyčejní italská zedníci byli

Dolanský kostel okolo roku 1930.

tedy kmotry při křtech ze Slatiny. Bylo to možná také proto, že ve Slatině žil zedník Wolfgang (Volf) s manželkou Magdalénou, připomínání matrikou v letech 1672–1681¹⁷ ovšem v roce 1684 jsou už v jiné lokalitě - jako kmotra vystupovala „Magdaléna zedníková Volfová z Milíčova“.¹⁸ Zedník Wolfgang mohl s Italy na dolanském kostele spolupracovat. Při křtu z Chříče byl v samém závěru roku 1684, 3. prosince, přítomen „pan Joannes Itallus paumistr“.¹⁹ Jde bezesporu o stavitele Bullu a zároveň o poslední zmínku o Italech na Chříčsku, importujících k nám z jihu barokní stavební styl. Oprava dolanského kostela sv. Petra a Pavla, započatá patrně roku 1680, byla dokončena. Předchozí oprava kostela v Milíčově se v matričních zápisech nijak neprojevila.

Z dalších osudů dolanského kostela
Roku 1718 byla podána žádost o povolení stavby nové jižní sakristie. Již předtím, před rokem 1715, za hraběte Lažanského, byl nově pořízen hlavní oltář a další vybavení kostela.²⁰ Vlastní úprava je vročena do roku 1719, další proběhla v roce 1838.²¹ Nasvědčovaly tomu obrazy na dvou bočních oltářích s nápisy o jejich darování farníky a s vročením 1719, renovované 1838.²²

Kostel sv. Petra a Pavla potom jakž-takž odolával nepřízni osudu i počasí, ale v roce 1878 byly z Dolan do chříčského kostela přeneseny dva velké zvony, opačným směrem putoval zvoněk malý.²³ Brzy poté, roku 1881, byla navržena demolice kostela, která

se neuskutečnila jen pro odpor obyvatel okolních vsí.²⁴ Naopak, roku 1894 proběhla na dlouhou dobu poslední obnova kostela.²⁵ Podle fotografie z doby okolo roku 1930 měl kostel ve střechě lodi drobnou sanktusní věžku. Podle fotografie z doby před rokem 1968 už byla střecha jen nad kněžištěm; nad lodí byla již zřícená.²⁶ Do devadesátých let 20. století se zachovaly jen obvodové zdi. V roce 2000 rozhodlo zastupitelstvo obce Hlince, kam kostel katastrálně přísluší, o jeho obnově. Slibně se rozvíjející aktivity přerušila povodeň v srpnu 2002, která zaplavila kostel a poničila zdivo. Za přispění Ministerstva kultury ČR a Plzeňského kraje se podařilo stavbu zajistit, vyčistit, zastřešit a v roce 2006 mohl být do věžičky zavěšen nový zvon.²⁷

Archeologie a stavebně historický průzkum

Zároveň se záchrannými pracemi probíhal stavebně historický průzkum a archeologický výzkum. Vypublikována byla zatím jen jedna studie, z níž vyjímáme údaje týkající se barokních stavebních aktivit: severní sakristie odstraněna před stavbou jižní barokní

Dolanský kostel v roce 2004.

Dolanský kostel v roce 2005.

sakristie kolem roku 1720 (jižní pak též odstraněna roku 1894 kvůli havarijnímu stavu), v presbytáři byly nalezeny zbytky původní barokní dlažby uložené do vyrovnávací vrstvy - jde o stejný materiál použitý jako pojivo cihel kolem barokních oken a v cihlové zadržce kolem otvoru oratoře. Tenká vrstva s úlomky bílé omítky náleží rovněž do doby barokní obnovy kostela kolem roku 1720, kdy došlo k pekování kvalitních omítek a novému nahození interiéru. Bylo proraženo několik rozměrných oken a v jižní stěně presbytáře otvor do oratoře. V baroku došlo také ke zvýšení vnitřní úrovně zhruba o 20 cm. Při stavbě jižní sakristie v baroku byl odstraněn opěrák, znovu po jejím zboření vystavěný, došlo k proražení velkého otvoru do oratoře v patře a zřízen vstup, zrušeno okno v jižní stěně a zadrženo velké okno ve východní stěně. Velké okno bylo při barokní přestavbě vloženo do presbytáře. Jedno starší okno v lodi bylo při barokní přestavbě zadrženo, na místě druhého bylo zřízeno širší, jiné nově proraženo, vstupní otvory rozšířeny a osazeny pravouhlymi ostěními. V celém interiéru byla navýšena podlaha a polože-

na dlažba z šestibokých pálených dlaždic. Upravena byla i menza hlavního oltáře, byla zřejmě zpevňována koruna zdiva kostela a snad zřízen i nový krov. Při barokní stavební fázi byl použit odlišný druh pískovce - šedý, hrubozrnný s příměsí oblázků.²⁹

Problematika věže

Jak již bylo řečeno, byl za Vojtěcha Hynka Týřovského dolanský kostel opraven a opatřen novou věží a zvonu.²⁹ Po věži se však nedochovaly stopy.³⁰ Věž, popřípadě zvonice, tu musela být již předtím, neboť mohutný, dodnes dochovaný renesanční zvon³¹ takovou konstrukci vyžadoval. V sanktusní věžičce mohl být pouze malý „umíráček“. Otázku věže řešil archeologický průzkum, který prokázal někdejší existenci románské věže v západním průčelí kostela. Věž byla pravděpodobně odstraněna v renesanční stavební etapě. V té době také vzniká přístavba severní sakristie při presbytáři. Není vyloučeno, že stavba byla současně věží, nesoucí zvon z roku 1553.³² Tato stavba (věž s klenutou sakristií v podvěží?) byla odstraněna při barokní přestavbě kostela, k níž došlo, jak jsme ukázali výše, v letech 1680–1684 (nová jižní sakristie vzniká okolo roku 1720), která vyvrcholila zavěšením nejen starého, ale i nového zvonu do nové věže.

Na základě tvrzení regionálního badatele z doby po polovině 19. století, že na nové věži visí dva velké krásné zvony bylo dosaženo domněnky, že v 19. století byly těžké zvony umístěny v dřevěné věžičce

(sanktusníku) nad středem západní zdi lodi. Otázka místa zavěšení zvonů po zboření severní sakristie s předpokládanou věží nebyla řešena.³³ Zdá se však, že zvony nemohly být vzhledem ke své hmotnosti (starší, sv. Petr, váží 10 centů, mladší, sv. Pavel, je menší³⁴) zavěšeny v sanktusní věžičce a že v letech 1680–1684 Italoové vyřešili jejich zavěšení a fungování způsobem, který nám zatím uniká.

Jen jako další domněnku je možné předestřít, že šlo snad o samostatně stojící zvonici. Taková stojí například opodál kostela v Bezděkově, okr. Plzeň-jih. Od 16. století byla dřevěná, vyzděna byla až v závěru 19. století.³⁵ Zvonici se zděnými spodními a roubenými vrchními partiemi, nesoucí zvon ze 16. století, známe například z Řebříku (obec Líšná, okr. Rokycany).³⁶ Na případné zvonici v Dolanech by mohly být zvony umístěny možná až do jejich přenesení do kostela ve Chříči a konstrukce pak demolována. Asi až při opravě kostela v závěru 19. století vznikl sanktusník pro malý zvon z Chříče (viz výše). Při archeologickém ověřování výsledků magnetometrického měření v okolí dolanského kostela, konkrétně pravoúhlého obrysu zachyceného při severozápadním nároží, byly sondáží zjištěny drobné zlomky lomového kamene a bobrovek a pod nimi, nehluboko

pod terénem světlé podloží, rozdílné od černé hlinité vrstvy v těsném okolí kostela. Prostor byl interpretován jako místo stavební ohrady při obnově kostela.³⁷ Mohlo by se jednat i o místo předpokládané zvonice, avšak jeho rozměry, které je možné odvodit od přiloženého plánu výsledků magnetometrického měření, svědčí pro výše uvedenou interpretaci. Ovšem drobnějších anomálií zjistila v okolí kostela magnetometrie více - některá z nich by mohla být stopou po někdejší zvonici.

Závěr

Jak si povšimla již autorka výše uvedené archeologické a stavebně historické studie, není, až na žádost o povolení stavby nové sakristie z roku 1718, o barokních stavebních úpravách probíhajících patrně v létech 1719–1720 nic dalšího známo, ač šlo, jak bylo ukázáno, o rozsáhlou obnovu kostela.³⁸ Naskytá se tedy domněnka, že okolo roku 1720 proběhla jen stavba jižní sakristie a práce s ní spojené. Rozsáhlá barokní obnova kostela podle svědectví matrik proběhla již dříve, v letech 1680–1684, byla provedena italskými řemeslníky a umělci a vyvrcholila zavěšením dalšího zvonu do nové věže či zvonice. Na kostele sv. Petra a Pavla v Dolanech tedy proběhly dvě barokní stavební fáze, vzdálené od sebe téměř 40 let.

Petr Rožmberský

Odkazy:

1) Smolík Slatinský, F.: Kříč (Chříč) a bývalé panství Kříčské v Plzeňsku, Památky archeologické VI/1865, s. 228.

2) Kočka, V.: Dějiny politického okresu Kralovického I. Kralovice 1930, s. 356 a n., 348, 378, 410.

- 3) Citace v pozn. 1, s. 44.
- 4) Sommer, J. G.: Das Königreich Böhmen XIII. Prag 1845, s. 25; dílo citované v pozn. 2, s. 411.
- 5) Citace v pozn. 2, s. 397.
- 6) Poche, E. a kol.: Umělecké památky Čech 1. Praha 1977, s. 549.
- 7) Citace v pozn. 2, s. 348.
- 8) Podlaha, A.: Soupis památek historických a uměleckých v Království českém XXXVII. Politický okres Kralovický. Praha 1912, s. 23
- 9) Citace v pozn. 1, s. 303.
- 10) Státní oblastní archiv v Plzni, fond SM, fara Kožlany, kniha 1 (dále jen SOA, SM, Kožlany, číslo knihy), s. 178.
- 11) Vlček, P. a kol.: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004, s. 614.
- 12) SOA, SM, Kožlany 1, s. 300, 301.
- 13) Citace v pozn. 11, s. 92.
- 14) Rožmberský, P.: Stavby Vratislavů z Mitrovic na Mirošovsku, v tisku.
- 15) Rožmberský, P.: Zámky Radnice a Liblín s dodatky k zámkům v Úlicích a Oseku, Hláška, zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka XIX, 2008, č. 4, s. 56 - 57.
- 16) SOA, SM, Kožlany 1, s. 308.
- 17) SOA, SM, Kožlany 1, např. s. 107, 171, 264.
- 18) SOA, SM, Kožlany 2, s. 1.
- 19) SOA, SM, Kožlany 2, s. 7.
- 20) Kamenická, E.: Záchranný archeologický výzkum kostela sv. Petra a Pavla v Dolanech. In: Archaeologia historica 30. Brno 2005, s. 386.
- 21) Citace v pozn. 2, s. 348.
- 22) Citace v pozn. 1, s. 303.
- 23) Wikipedie, otevřená encyklopedie, heslo Chříč.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Ch%C5%99%C3%AD%C4%8D>.
- 24) Holomel, J: Kostel sv. Petra a Pavla, Dolany. 2008. Dostupné na <http://www.plzenskonakole.cz/cz/kostel-sv-petra-a-pavla-dolany-424.htm> - 3. 12. 2010.
- 25) Citace v pozn. 20, s. 377.
- 26) <http://www.hlince.cz/fotografie/foto-kostel-dolany/historie-1/> - 3. 12. 2010.
- 27) Citace v pozn. 24.
- 28) Citace v pozn. 20, s. 377, 379, 381, 383, 387, 389, 392.
- 29) Citace v pozn. 1, s. 303.
- 30) Citace v pozn. 8, s. 20.
- 31) Citace v pozn. 20, s. 388.
- 32) Citace v pozn. 20, s. 389, 391.
- 33) Citace v pozn. 20, s. 388.
- 34) Citace v pozn. 1, s. 303.
- 35) Červenka, V. - Novobilský, M. - Rožmberský, P.: Tvrze Bezděkov a Hra-

diště u Kasejovic. Plzeň 2009, s. 7.

36) Podlaha, A.: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Rokycanském. Praha 1900, s. 132.

37) Citace v pozn. 20, s. 392.

38) Citace v pozn. 20, s. 386.

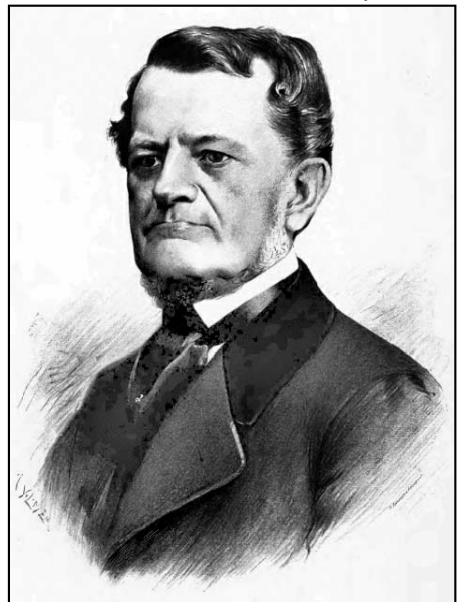
Počátky archeologického bádání na severním Plzeňsku II

Jan Erazim Vocel a počátky vědecké archeologie

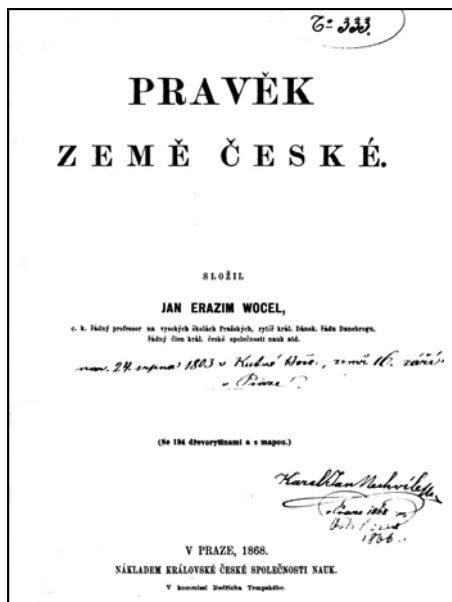
Druhá polovina a zejména poslední čtvrtina 19. století je charakteristická posunem archeologického bádání z původního amatérského zájmu o sběr starožitností do skutečně vědecké roviny. Osobností, která se nejvíce o tuto změnu zasloužila, byl Jan Erazim Vocel (1802–1871). J. E. Vocel byl původně - jako mnoho jiných učených mužů - vychovatelem a soukromým učitelem ve šlechtických rodinách. K jeho zájmům patřila tzv. „archeologie křesťanského středověku“, tedy to, co dnes nazýváme dějinami umění. Až později obrátil svou pozornost i k „pohanským starožitnostem“. Vocel sám neprováděl archeologické výzkumy přímo v terénu, přesto se zapsal do dějin oboru nesmazatelným způsobem. Jeho hlavní úloha byla zejména v rovině teoretické a organizační. V roce 1843 se stal jedním ze zakládajících členů Archaeologického sboru při Národním museu a dlouhá léta (až do své smrti) byl jeho sekretářem a předsedou. Zvláštní, dosud nedoceněnou oblastí jeho působení je činnost umělecká a básnická. Vocel sepsal několik básnických skladeb, vesměs s tematikou starých českých dějin. Již v roce 1838 vydal soubor básní s názvem Přemy-

slovci, 1843 sbírku Meč a kalich a 1846 Labyrint slávy. Přes jistou naivitu a básnickou topornost sehrála zejména první kniha výraznou roli v právě se rozmáhajícím národním sebevědomí.

Od počátku svého působení uveřejňoval řadu programových i materiálových příspěvků v Časopise českého musea, avšak cítil, že nově utvářený obor potřebuje mnohem větší publikační základnu. Jeho první pokus přerušil revoluční rok 1848, kdy se Vocel více než vědě věnoval politice.

Jan Erazim Vocel.

Titul knihy *Pravěk země české* z roku 1868.

Avšak v roce 1852 se podařilo vydat první číslo *Archaeologických listů*. Časopis měl vycházet v česko-německé verzi, a také nepříliš povedená redakční úprava způsobila, že další číslo již nevyšlo. Úspěchem skončil až jeho další pokus. V roce 1854 začal *Archaeologický sbor* vydávat *Památky archaeologické a místopisné*, které (s několika malými přestávkami) vycházejí až dodnes. Zaměření časopisu bylo mnohem

širší, než jak archeologii chápeme dnes. Jednotlivé články se věnovaly hlavně regionálním dějinám, středověké architektuře, dějinám umění. Ale od počátku zde byly publikovány i zprávy o archeologických nálezech. Jedním z pravidelných přispěvatelů se stal i legendární kněz a terénní archeolog Václav Krolmus, o jehož životě jsme se zmínili v předchozím díle.

V roce 1868 vydal J. E. Vocel svou knihu „*Pravěk země české*“ - první přehlednou syntézu českého pravěku. Na rozdíl od svých předchůdců již plně akceptoval dělení na dobu kamennou, bronzovou a železnou a z velké části se mu podařilo jednotlivé nálezy správně zařadit. Jednotlivým archeologickým kulturám se však snažil přiřadit názvy známých etnik - dobu bronzovou spojoval s Bóji a Kelty, germánskému osídlení přisuzoval jen krátkou epizodu a dobu železnou zalidnil historickými Slovany. Výzkum doby kamenné byly v celé Evropě na samém počátku a sám Vocel tomuto období věnoval pouhých 16 stran.

Martin Čechura

pokračování příště

Ochotnické divadlo v Kozlanech

S prvními herci s kterými se lidé na venkově setkávali byli herci pašiových her, kteří zosobňovali některé biblické postavy a příběhy a upevňovali tak víru věřících. S vlastním divadlem se lidé setkávali až mnohem

později prostřednictvím kočujících divadelních společností, které již hrály historické a společenské hry prostoupené lidskými osudy, láskou, štěstím i nenávistí.

Také v Kozlanech vznikaly ochotnic-

ké spolky, kde hlavními propagátory divadelních scén byli první studenti, kteří odcházeli v druhé polovině 19. století z Kozlan na studie do měst a přinášeli zpětně na venkov kulturu a nová poznání. Byli to hlavně studenti Václav Beneš (1865) bratr prezidenta a pozdější učitel, student Antonín Holý (mladší bratr hudebního skladatele Josefa Holého, profesora hudby v Rusku), studenti Vojtěch a Antonín Šnajdauf (pozdější básník a umělecký kritik), akademický malíř Josef Klír, student Václav Fuchs, kozlanský učitel Josef Kypta, Růženka a Marie, dcery učitele Holého, Liduška a Cilka, dcery řídícího učitele Ouvalského, slečny Šnajdaufová, Hallerová a Pepička Zimmerhaklová. Dále studenti Karel Klír, Ladislav a Josef Burešovi, Ludvík Dongres, pozdější redaktor v Americe, který ještě po mnoha letech vzpomíná jak rozepisovali úlohy pro všechny s Václavem Benešem a na svoji první roli Pepíka Krákory v Šamberově „Jedenáctém přikázání“ a roli Motáka s Háťou, slečnou Boženu Tocaurovou ve hře „Kulatý svět“. Divadelní zkoušky se odehrávaly většinou u Dítětů v pokoji za krámem, kteří měli také dvě děvčata Amálku a Mařenku, které také hrály a jedna se později provdala za významného architekta Františka Šafránka z Hedčan, který postavil v Hedčanech v roce 1908 krásné muzeum.

Divadelní scény vznikaly většinou jako součást stávajících společností a spolků, hasičských jednot, tělovýchovných, kulturních a ostatních zájmových organizací. Divadla se hrála většinou na sálech v hospodě

Jiráskovu Lucernu sehráli kozlanští ochotníci v roce 1932.

„U Smržů“ čp. 176 (Zimmerhaklů) nebo v právovárečném hostinci „U Českého lva“ (u radnice) nebo na sále „U Majerů“ na zahradě u Klírů nebo Smržů a u kasy byl vždy pan doktor Jirousek. Jednou bylo divadlo dokonce hráno v přírodě na pokraji „Sousedských lesíků“. Plakáty se tiskly na hektografu na městském úřadě a lepily se na ploty a telegrafní sloupy, neboť v té době měly Kozlany již telegrafické spojení. To všechno bylo za starosty Josefa Bureše a městského tajemníka Jaroslava Rubeše, který byl duší všeho národního života. Byla to doba, která se neobešla bez divadelních her vlasteneckých a buditelských spisovatelů, kdy nemohly chybět na repertoáru hry "Kříž u potoka", nebo "Mlynář a jeho dítě", které byly velice oblíbené a musely se opakovat každou sezónu. Ale také hry „Proces“ (1883), „Teta z Ruska“ (1908), „Třetí zvonění“ (1908), „Terna“ (1910), „Pan Měsíček obchodník“ (1911), „Pan Dimián“, „Návrat“, „Na faře“ a další. Divadlo však nebylo vždy bez problémů, zvláště když se někdy nesešel ten správný kolektiv a některé ženy odmítaly, nebo vracely role s tím, že "chudá holka hraje milostpani a: „já

když máme 60 strychů, bych měla hrát služku?“, nebo „já nejsem žádná náká taková, aby na mě někdo takhle křičel“. Někdy to byl problém, který se nedal vyřešit a bylo po divadle. Později se však tento problém vyřešil tím, že se v Kožlanech vytvořily dva ochotnické spolky. Stávající v působnosti „Besedy“ později od roku 1909 Sokola, se sídlem v hostinci „U Českého lva“ čp. 250 a později v sokolovně. A druhý ochotnický spolek zvaný "Pokrok"(1906), který pracoval v působnosti místní organizace DTJ (Dělnické tělocvičné jednoty) v Kožlanech se sídlem v hostinci „U Majerů“ čp.118. V hostinci, který byl tradičně sídlem sociálně demokratické strany v Kožlanech, založené již za Rakouska-Uherska, kde sociální demokrati Vojta Beneš (1878), bratr prezidenta, později senátor za sociální demokracii, pořádali často s hrnčirem, kapelníkem a městským radním Antonínem Hoffmanem a Petrem Bendlem z Kožlan přednášky, které byly hojně navštěvované.

Starostou ochotnického spolku „Pokrok“ byl obchodník se stavebninami v Kožlanech na nádraží a osvětový pracovník František Čapek. Místostarostou pak holič Šebestián Švarc (Šebesta), jednatelem švec Antonín Benda, později tkadlec Josef Jindra, režisérem krejčí Karel Balín, pokladníkem kovář Vojta Šafránek. Členy výboru pak byli učitel Ladislav Vodák (ideový vedoucí a spoluzakladatel), nově přichází městský tajemník Pavel Vyšata, rolník František Benda, tesař Josef Birka, hrnčíř Eman Hoffman, Vojtěch Tomeš a Václav Hanzlíček. Spolek měl 76 členů a členský příspěvek činil

korunu dvacet rakouské měny. Později se ve funkci předsedy a režiséra vystřídali ještě paní J. Veselíková, holič Oldřich Lajpert, Adolf Perk a Adolf Vajs. Po dobu existence ochotnického spolku "Pokrok" bylo nastudováno několik desítek her: „Podzimní svítání“, „Oblaka“, Piškořova veselohra „Závody milionů“, „Matčin hřích“, „Panna Marjánka matka pluku“, „Zlatý pták“, „Zbožný hříšník“ a mnoho dalších. Kde v rolích vystupovali: výborný komik a zpěvák František Benda, krejčí Karel Balín, paní učitelová Slávka Skalická, Josef Šubrt, Jan Zetek, učitel Ladislav Klaus, Jindřich Vopat, sestry Marie a Jiřina Bendlů, František Novák, bratři Vladimír a Svatopluk Majerů, František Cédli, Jindřich Vacík, ale také celá rodina hrnčíře Hoffmana, kteří zajišťovali někdy režii, výpravu, ale i hudební doprovod a to včetně nápovědy.

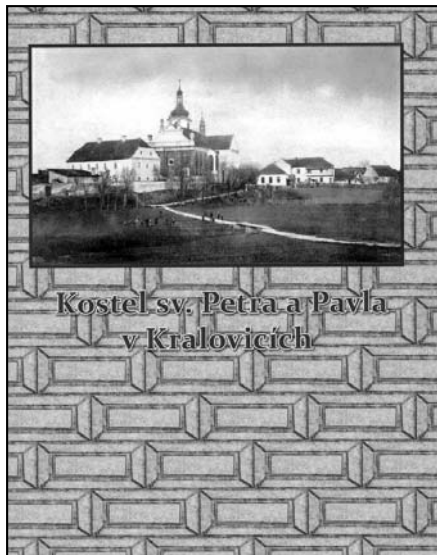
Bohumil Vondrášek

pokračování příště

Vážení čtenáři	2
Upozornění na otevírací hodiny v knihovně	2
Události fotografickým objektivem	3
K otevření nové expozice v muzeu	4
<i>/Jiří Fák</i>	
Edice Paměť krajiny	5
<i>/Zdeněk Hojda</i>	
Firemní lahve pivovarů v muzejní sbírce	7
<i>/Jiří Fák</i>	
Italové v Dolanech na chříčském panství	15
<i>/Petr Rožmberský</i>	
Počátky archeologického bádání na severním Plzeňsku	21
<i>/Martin Čechura</i>	
Ochotnické divadlo v Kožlanech	22
<i>/Bohumil Vondášek</i>	

ilustrace na obálce: Hubenov. Barokní hospodářský dvůr bývalého plaského kláštera, postavený v letech 1730–1734 podle plánů J. B. Santiniho-Aichela.

Publikace k prodeji

KOSTEL SV. PETRA A PAVLA V KRALOVICÍCH

Text: Irena Bukačová
Vydalo Muzeum a galerie severního
Plzeňska v Mariánské Týnici
a Občanské sdružení Gryspek pro
záchranu kostela sv. Petra a Pavla
v Kralovicích ve spolupráci s Nadač-
ním fondem Mariánská Týnice v roce
2010. Formát 145x209 mm
ISBN 978-80-87185-11-7
Cena Kč 150,-

KAPLE S HVĚZDOU KAPLE JMÉNA PANNY MARIE V MLADOTICÍCH

Text: Irena Bukačová
Foto: Dagmar Hamsíková,
Jindřich Kovařík, Václav Podestát
V roce 2010 vydal Nadační fond
Mariánské Týnice, Muzeum a galerie
severního Plzeňska v Mariánské

Kaple s hvězdou

Kaple Jména Panny Marie v Mladoticích

Týnici a obec Mladotice za podpory
Plzeňského kraje ke 300. výročí
vysvěcení kaple Jména Panny Marie
v Mladoticích.
Formát 145x209 mm
ISBN: 978-80-87185-12-4
Cena Kč 50,-

PAMĚŤ KRAJINY I - VI

Již šestisvazkové dílo (nejnověji
Útersko a Bezděrovsko) je věnováno
drobným památkám vybraných regio-
nů severního Plzeňska. Je katalogem
památek, které zanechaly gene-
race předků žijící zde po staletí.
Texty Irena Bukačová, Jiří Fák
Fotografie Jiří Fák, Václav Podestát,
Hedvika Smejkalová
Cena za každý díl 250 Kč.

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

- čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska -

*Vydává M&G v Mariánské Týnici. Redaktor Václav Podestát.
Adresa redakce: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici,
331 41 Kralovice, tel.: 373 396 410, e-mail: info@marianskatynice.cz, IČO: 368 563.*

*Registrováno Ministerstvem kultury České republiky MK ČR E 12301.
Cena jednoho výtisku pro předplatitele 10,- Kč, roční předplatné 40,- Kč a poštovné.
Vychází 4x ročně. ISSN 1801-0032.*